

แบบแผนฐานรากในการเข้าสู่อาชีพเกษตรกรของเกษตรกร Grounded Patterns for Entrance into Farming Careers of Farmers

ยศ บริสุทธิ์¹ และชนินทร์ แก้วคะตา¹

บทคัดย่อ

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือบางจังหวัด อาทิ จังหวัดศรีสะเกษเป็นจังหวัดหนึ่งที่มีแนวโน้มผู้ทำอาชีพเกษตรกรเพิ่มขึ้นซึ่งสวนทางกับแนวคิดของคนโดยทั่วไปที่สนใจประกอบอาชีพเกษตรกรรมไม่มากนักการศึกษานี้จึงมุ่งตอบคำถามว่าแบบแผนฐานรากในการเข้าสู่อาชีพเกษตรกรรมของเกษตรกรเป็นอย่างไร การศึกษานี้ได้ใช้การวิธีการประเมินสภาวะชนบทและการศึกษาทฤษฎีฐานรากเป็นวิธีในการศึกษาโดยเลือกพื้นที่ศึกษา 4 อำเภอของจังหวัดศรีสะเกษที่มีเศรษฐกิจแตกต่างกัน ได้แก่ อำเภอที่มีเศรษฐกิจไม่ดี ค่อนข้างไม่ดี ค่อนข้างดี และเศรษฐกิจดีเป็นพื้นที่ศึกษา จากนั้นได้สำรวจพื้นที่เพื่อเลือกหมู่บ้านตัวแทนอำเภอละ 1 หมู่บ้าน และได้สร้าง sub-topics เป็นเครื่องมือในการรวบรวมข้อมูลจากผู้รู้ ผู้นำชุมชน และครัวเรือนเกษตรกร ในเดือนเมษายน 2555 ถึง มิถุนายน 2556 ผลการศึกษาค้นพบว่า แบบแผนฐานรากที่เป็นเส้นทางในการเข้าสู่อาชีพเกษตรกรรม ได้แก่ (1) แบบแผนฐานรากของเกษตรกรที่เป็นบุตรหลานเกษตรกรโดยกำเนิด (X) ได้แก่ การเข้าสู่การประกอบอาชีพเกษตรกรรมโดยตรง (A) ไปประกอบอาชีพอื่นโดยสิ้นเชิง (B) ไปประกอบอาชีพอื่นแล้วกลับมาประกอบอาชีพเกษตรกรรม (C) และประกอบอาชีพเกษตรกรรมควบคู่กับอาชีพอื่น (2) แบบแผนฐานรากของเกษตรกรผู้ที่ไม่ได้เป็นบุตรหลานเกษตรกรโดยกำเนิดที่เข้าสู่อาชีพเกษตรกรรม (Y) ได้แก่ ประสงค์และเข้าสู่การประกอบอาชีพเกษตรกรรม (F) แต่งงานกับสมาชิกของครัวเรือนเกษตรกรแล้วเข้าสู่การประกอบอาชีพเกษตรกรรม (G) และพบว่าเกษตรกรที่ไม่ได้เป็นบุตรหลานเกษตรกรโดยกำเนิดนี้ประกอบอาชีพเกษตรกรรมควบคู่กับอาชีพอื่นจากข้อค้นพบข้างต้นสามารถเสนอแบบแผนฐานรากเชิงสมการของการเข้าสู่อาชีพเกษตรกรรมได้คือ $X = A+C+(A\cap B)+(B\cap C)-B$ และ $Y = (F-G)+(G-F)+(F\cap G)$ ตามลำดับ ดังนั้นในการส่งเสริมอาชีพเกษตรกรรมนอกจากส่งเสริมผู้ที่ทำอยู่เดิมแล้วควรให้ความสำคัญกับบุตรหลานเกษตรกรที่ประกอบอาชีพอื่นหรือผู้ที่ประกอบอาชีพอื่นที่มีเป้าหมายหรือมีความจำเป็นในการเข้าสู่อาชีพเกษตรกรรมหรือทำการเกษตรควบคู่กับอาชีพอื่นหรือใช้เวลาบางฤดูกาลทำการเกษตรและให้บุคคลเหล่านี้คงอยู่ในภาคเกษตรซึ่งเป็นภาคการผลิตพื้นฐานที่สำคัญไม่น้อยกว่าภาคการผลิตอื่น

คำสำคัญ : การประกอบอาชีพ การอาชีพ การเกษตร การประเมินสภาวะชนบท ทฤษฎีฐานราก

Abstract

Some provinces in northeast Thailand such as Si Sa Ket province was a proportion of farmers were increased, that counter to the perspective of the generally people they are interests farming careers not so much. This study focused answer the question, what are grounded patterns for entrance into farming careers by farmers. This study was using rural appraisal and grounded theory as research methodology; selected form 4 districts of Si Sa Ket province as study site, where are the difference of economic levels which include: poor, fairly poor, fairly good and good economic districts. Then villages were explored and one of each district was chosen by conducted sub-topics as the tool which was used for collecting data

¹ คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น 40002

form the key informants, community leaders and farm households from April 2012 to July 2013. The results of study found that; (1) grounded patterns for route of entry to farming careers of farmers who are descendant by origin (X) were included; access into farmer sdirectly (A), access into another careers altogether (B), access into another careers then return to be farmers (C), and worked as farmers coupled with other jobs. (2) The grounded patterns for route of entry to farming careers of farmers who are not descendant by origin (Y) were included; wished and access into farmers (F), married with a member of farmer households and then into farmers (G), and worked as farmers coupled with other jobs. The above result can be proposed the equation of grounded pattern for entrance to farming careers were that; $X = A+C+(A \cap B)+(B \cap C)-BandY = (F-G)+(G-F)+(F \cap G)$, respectively. Thus, in addition to encouraging farmers were not only promoting farmers who have been in career, but promotion more attention to their descendants or not descendants who are aiming or needing into farming or coupled with other careers or take some season for farming and empowering them to remain in agriculture, a sector basis that no less important than other production sectors.

Keywords : Occupation, Vocation, Agriculture, Rural appraisal, Grounded theory

คำนำ

ประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรม สังคมเกษตรกรรมเป็นสังคมชนบทของไทยซึ่งเป็นแหล่งกำเนิดทางประเพณี วัฒนธรรม ภูมิปัญญาพื้นบ้าน และความเชื่อต่างๆ ที่สืบสานมาจากอดีตและเกิดการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมจากกลุ่มสู่กลุ่ม และเป็นพื้นฐานทางเศรษฐกิจต่างๆ ของไทย ที่เป็นการเสริมสร้างความมั่นคงให้แก่รัฐ และขยายฐานเศรษฐกิจของประเทศชาติโดยรวม อย่างไรก็ตามปัจจุบันมีทางเลือกในการประกอบอาชีพสำหรับสมาชิกครัวเรือนเกษตรกรอย่างมากมายซึ่งมีใช้อยู่เฉพาะในภาคเกษตรกรรมเท่านั้นแต่ยังมีทางเลือกอื่นทั้งในภาคอุตสาหกรรมและการบริการอื่นๆ

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นภาคที่มีพื้นที่ทางการเกษตรและผู้ประกอบอาชีพเกษตรกรรมหรือเกษตรกรจำนวนมากแต่กลับมีสัดส่วนผู้ประกอบอาชีพในภาคเกษตรลดลงเช่นเดียวกับภาคอื่นของประเทศที่มีแนวโน้มลดลงเช่นกัน (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2554) ซึ่งการลดลงดังกล่าวนี้สิ่งที่เกิดขึ้นส่วนหนึ่งมาจากพื้นที่ทางการเกษตรมีอยู่อย่างจำกัดในขณะที่จำนวนประชากรเพิ่มจำนวนขึ้นและแม้ว่ามีการเกษตรได้มีการพัฒนาเพิ่มขึ้นกว่าอดีตก็ตามแต่ครัวเรือนเกษตรกรยังมีความเป็นอยู่ไม่ดีขึ้นโดยแนวทางที่เกษตรกรหาทางออกคือการไปประกอบอาชีพอื่น เช่น ธุรกิจส่วนตัวเป็นแรงงานรับจ้างหรือส่งบุตรหลานไปศึกษาต่อระดับสูงแล้วสนับสนุนให้ไปทำงานอื่นที่ไม่ใช่ภาคเกษตร ซึ่งการปรับตัวของครัวเรือนเกษตรกรเหล่านี้เป็นไปเพื่อความอยู่รอดอย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาตามรายจังหวัดแล้วพบว่า 13 จังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือส่วนใหญ่มีสัดส่วนของผู้ประกอบอาชีพในภาคเกษตรกรรมลดลงแต่มีเพียง 6 จังหวัดเท่านั้นที่มีสัดส่วนเพิ่มขึ้น คือ กาฬสินธุ์ ชัยภูมิ มหาสารคาม มุกดาหาร เลย และศรีสะเกษ (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2554)

สำหรับจังหวัดศรีสะเกษเป็น 1 ใน 6 จังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีผู้ทำงานในภาคเกษตรหรือมีเกษตรกรเพิ่มขึ้นโดยในปี 2544 พบว่ามีผู้ทำงานในภาคเกษตรร้อยละ 61.39 ส่วนในปี 2548 และ 2552 มีสัดส่วนผู้ทำงานในภาคเกษตรร้อยละ 65.21 และร้อยละ 69.26 ตามลำดับซึ่งสัดส่วนในทึ้นนี้ทำให้ศรีสะเกษเป็นจังหวัดที่มีผู้ทำงานในภาคเกษตรมากที่สุดในประเทศ (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2554) จากสถานการณ์ข้างต้นได้นำมาสู่ประเด็นที่ว่าปัจจุบันมีผู้คนโดยทั่วไปให้ความสนใจในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมไม่มากนักแต่ในจังหวัดศรีสะเกษกลับมีสัดส่วนผู้ทำงาน

ในภาคเกษตรเพิ่มขึ้น จึงทำให้เกิดประเด็นคำถามวิจัยว่าแบบแผนหรือเส้นทางฐานรากในการเข้าสู่อาชีพเกษตรกรรมของเกษตรกรเป็นอย่างไร ซึ่งจากการทบทวนวรรณกรรมบนฐานของประเด็นคำถามดังกล่าวทั้งในบริบทของจังหวัดศรีสะเกษหรือพื้นที่อื่นของไทย พบว่า ยังไม่มีรายงานที่ชัดเจนที่กล่าวถึงทฤษฎีฐานรากในประเด็นดังกล่าวซึ่งคำตอบที่ได้จากการวิจัยนี้สามารถนำไปเป็นฐานรากประกอบการพิจารณาแนวนโยบายการส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรเพื่อให้สอดคล้องกับแบบแผนการเข้าสู่อาชีพเกษตรกรรมที่เป็นอยู่โดยเฉพาะอย่างยิ่งการส่งเสริมอาชีพให้กับบุตรหลานเกษตรกรหรือเกษตรกรรุ่นใหม่ที่มีผู้การประกอบอาชีพเกษตรกรรมหรือสืบทอดอาชีพเกษตรกรรมจากบิดามารดาหรือบรรพบุรุษด้วยความมั่นคง

อุปกรณ์และวิธีการ

การศึกษานี้ได้ใช้การวิธีการประเมินสภาวะชนบทตามแบบของกลุ่มวิจัยระบบการทำฟาร์มมหาวิทยาลัยขอนแก่น (สุจินต์ และสุเกลินี, 2530) และวิธีการศึกษาทฤษฎีฐานราก (grounded theory study) (Glaser and Strauss, 1967; Strauss and Corbin, 1998; Charmaz, 2006; นภาภรณ์, 2539 และ ชาย, 2556) โดยได้ทำการรวบรวมข้อมูลในช่วงเดือนเมษายน 2555 ถึงมิถุนายน 2556 โดยขั้นตอนในการศึกษา ดังนี้

1. การเลือกพื้นที่ศึกษา

ได้ทำการศึกษาในจังหวัดศรีสะเกษโดยใช้การประเมินสภาวะชนบท ตามแบบของคณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น (สุจินต์ และสุเกลินี, 2530) เป็นวิธีการในการศึกษา โดยเริ่มจากการศึกษาข้อมูลทุติยภูมิระดับจังหวัดและอำเภอ แล้วจำแนกพื้นที่ศึกษาออกเป็น 4 กลุ่มอำเภอ โดยพิจารณาจากรายได้เฉลี่ยของประชากรในแต่ละอำเภอด้วยการวิเคราะห์ quartiles เพื่อจำแนกกลุ่มอำเภอที่มีเศรษฐกิจไม่ดี เศรษฐกิจค่อนข้างไม่ดี เศรษฐกิจค่อนข้างดีและเศรษฐกิจดีจาก นั้นได้ทำการเลือกพื้นที่เพื่อเป็นตัวแทนในการศึกษาทั้ง 4 กลุ่มอำเภอ ด้วยการออกสำรวจพื้นที่เพื่อเป็นตัวแทนกลุ่มอำเภอละ 1 หมู่บ้าน ตลอดจนสัมภาษณ์ผู้รู้ (key informants) ที่เกี่ยวข้องกับอาชีพเกษตรอำเภอ พัฒนาการอำเภอ และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น

2. การรวบรวมข้อมูล

การศึกษานี้ได้ใช้วิธีการศึกษาทฤษฎีฐานรากเป็นวิธีการหลักในการศึกษา ดังนั้นการศึกษารูปแบบแผนของการเข้าสู่อาชีพเกษตรกรรมในพื้นที่ จึงเป็นแบบแผนที่เป็นฐานราก (grounded patterns) ในการเข้าสู่อาชีพเกษตรกรรมของเกษตรกร โดยมีวิธีการในการรวบรวมข้อมูลในการวิจัยนี้มี 2 ขั้นตอนหลัก ดังนี้

1) การศึกษารอบทั่วไปของหมู่บ้านที่เลือกศึกษาและจำแนกประเภทครัวเรือนเกษตรกร: สร้าง sub-topics หรือกรอบประเด็นเพื่อเป็นเครื่องมือในการศึกษา (ยศ, 2551) จากนั้นทำการสำรวจพื้นที่และสัมภาษณ์ผู้รู้ซึ่ง ได้แก่ เจ้าหน้าที่เกษตรในอำเภอ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน นายกและสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล เกษตรกรหมู่บ้าน และผู้นำเกษตรกร โดยเลือกผู้ให้ข้อมูลด้วยเทคนิค theoretical sampling ตามแบบของการศึกษาทฤษฎีฐานราก (Glaser and Strauss, 1967; Strauss and Corbin, 1998; Charmaz, 2006; นภาภรณ์, 2539 และ ชาย, 2556) จากนั้นทำการจำแนกประเภทเกษตรกรด้วยการใช้เทคนิค triangulation

2) การศึกษาแบบแผนฐานรากในการเข้าสู่อาชีพเกษตรกรรมของเกษตรกรและบุตรหลานเกษตรกรในพื้นที่ศึกษา: ได้นำข้อมูลจากการศึกษาในขั้นตอนที่ 1 มาเป็นพื้นฐานในการสร้าง sub-topics เพื่อเป็นเครื่องมือในการศึกษา (ยศ, 2551) เพื่อทำความเข้าใจแบบแผนการเข้าสู่อาชีพเกษตรกรรมของเกษตรกรและบุตรหลานเกษตรกรในพื้นที่ศึกษา สำหรับผู้ให้ข้อมูลนั้นได้ทำการคัดเลือกตัวแทนครัวเรือนผู้ให้ข้อมูลของครัวเรือนเกษตรกรแต่ละประเภทๆ ละ 3-4 ครัวเรือน โดยพิจารณาที่มีฐานะทางเศรษฐกิจของครัวเรือนที่แตกต่างกันด้วยการใช้เทคนิค triangulation ในการพิจารณารวมหมู่บ้านละ 12-16 ครัวเรือนรวมทั้งสิ้น 48 ครัวเรือนโดยได้เลือกครัวเรือนและผู้ให้ข้อมูลด้วยเทคนิค theoretical sampling ตามแบบของการศึกษาทฤษฎีฐานราก (Glaser and Strauss, 1967; Strauss and Corbin, 1998;

Charmaz, 2006; นภาภรณ์, 2539 และ ชาย, 2556) โดยผู้ให้ข้อมูลประกอบด้วยเกษตรกรผู้ใหญ่อายุ 52 คน และ บุตรหลานเกษตรกรอายุ 10-25 ปี (ซึ่งเป็นวัยในช่วงเดียวกับยุคเกษตรกร) จำนวน 29 คน รวมทั้งสิ้น 81 คน ซึ่งได้ทำการรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ร่วมกับการสังเกต (ยศ, 2551)

ในการรวบรวมข้อมูลวิจัยของทั้ง 2 ขั้นตอนหลักข้างต้น ได้ใช้เทคนิค working hypothesis, sensitivity, probing, eight helpers, iterative, และ triangulation (ยศ, 2551) ช่วยในการรวบรวมข้อมูลเพื่อทำความเข้าใจ symbolic interaction และความหมาย จากนั้นนำข้อมูลมา coding และความเพียงพอหรือความอิ่มตัว (saturation) ของข้อมูลหรือข้อค้นพบตามแบบของการศึกษาทฤษฎีฐานราก (Glaser and Strauss, 1967; Strauss and Corbin, 1998; Charmaz, 2006 ; นภาภรณ์, 2539 และ ชาย, 2556)

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ที่ได้ดำเนินการรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลไปพร้อมกันด้วยความต่อเนื่อง (iterative) และได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมดอีกครั้งหลังรวบรวมข้อมูลเสร็จทั้งหมด โดยการวิเคราะห์ข้อมูลในการศึกษาได้วิเคราะห์ตามวิธีการศึกษาทฤษฎีฐานราก (Glaser and Strauss, 1967; Strauss and Corbin, 1998; Charmaz, 2006; นภาภรณ์, 2539 และ ชาย, 2556) โดยเริ่มจาก (1) open coding เป็นการกำหนดรหัสด้วยการจำแนกหรือจัดกลุ่มข้อมูลตามประเด็นที่มีความหมายเข้าช่วยหรือเหมือนกัน (2) axial coding เป็นการสร้างแก่นรหัสด้วยการเชื่อมโยงข้อมูลที่ได้ open coding แล้ว ให้เป็นแก่นหรือกลุ่มก่อนประเด็นเดียวกันจนเป็นมโนทัศน์หรือเนื้อหาสาระที่มีประเด็นหลักและรายละเอียดย่อย และ (3) selective coding เป็นการคัดเลือกรหัสโดยบูรณาการข้อมูลที่ได้ axial coding แล้ว ให้เป็นข้อเสนอหรือยุติทางทฤษฎี (proposition) ที่อธิบายรูปแบบความสัมพันธ์เชิงเหตุ (case) ผล (effect) เหตุผล (reason) และการอำนวยความสะดวก (enabling) ของทฤษฎีฐานรากให้มีความชัดเจน (explicit)

ผลการวิจัยและวิจารณ์

1. บริบททั่วไปของจังหวัดศรีสะเกษ

ในปี 2552 จังหวัดศรีสะเกษมีพื้นที่รวมทั้งสิ้น 5.52 ล้านไร่ในจำนวนนี้เป็นพื้นที่ทำการเกษตร 3.51 ล้านไร่ มีประชากรทั้งสิ้น 1.44 ล้านคนเป็นผู้ประกอบอาชีพในภาคเกษตรจำนวน 0.62 ล้านคนคิดเป็นร้อยละ 69.26 ของทั้งหมด (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2554) ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธแต่มีหลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์ (ethnic groups) ที่อาศัยอยู่ร่วมกัน คือ ส่วย (หรืออุยก) ลาว เขมร และเขมร

เศรษฐกิจหลักของจังหวัดขึ้นอยู่กับภาคเกษตรเป็นหลักพื้นที่ส่วนใหญ่ของจังหวัดศรีสะเกษยังไม่เปลี่ยนแปลงไปเป็นเขตอุตสาหกรรมซึ่งจากข้อมูลของสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดศรีสะเกษ (2555) สามารถวิเคราะห์ quartiles เพื่อจำแนกกลุ่มอำเภอตามสภาพเศรษฐกิจของแต่ละพื้นที่ออกเป็น 4 กลุ่มได้ดังนี้

1) กลุ่มอำเภอที่มีเศรษฐกิจไม่ดี: เป็นกลุ่มอำเภอที่ประชากรมีรายได้เฉลี่ยต่ำกว่า 40,772 บาท/คนปีได้แก่ภูสิงห์ห้วยทับทัน ไพรบึง โนนคูณ เบญจลักษณ์ และศรีรัตนะ

2) กลุ่มอำเภอที่มีเศรษฐกิจค่อนข้างไม่ดี: เป็นกลุ่มอำเภอที่ประชากรมีรายได้เฉลี่ย 40,773 ถึง 44,236 บาท/คนปีได้แก่ ศีลาลาด ขุนหาญ โพธิ์ศรีสุวรรณ กันทรารมย์ น้ำเกลี้ยง และพยุห์

3) กลุ่มอำเภอที่มีเศรษฐกิจค่อนข้างดี: เป็นกลุ่มอำเภอที่ประชากรมีรายได้เฉลี่ย 44,237 ถึง 46,351 บาท/คนปีได้แก่ กันทรลักษณ์ ขุขันธ์ วังหิน ราษีไศล เมืองจันทร์ และเมืองศรีสะเกษ

4) กลุ่มอำเภอที่มีเศรษฐกิจดี: เป็นกลุ่มอำเภอที่ประชากรมีรายได้เฉลี่ยมากกว่า 46,352 บาท/คนปีได้แก่ ปรังค์ภู ทุมพรพิสัย บึงบูรพ์ และยางชุมน้อย

การศึกษานี้ได้ทำการออกสำรวจพื้นที่ทั้ง 4 กลุ่มอำเภอ ตลอดจนสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่และบุคคลที่เกี่ยวข้อง

เพื่อเลือกอำเภอและหมู่บ้านเป็นตัวแทนพื้นที่ศึกษาของแต่ละกลุ่มอำเภอ ละ 1 หมู่บ้านเพื่อเป็นพื้นที่ตัวแทนในการศึกษา รวมทั้งสิ้น 4 หมู่บ้าน ซึ่งหมู่บ้านที่เป็นตัวแทนดังกล่าวอยู่ในผลของการศึกษาส่วนต่อไป

2. บริบททั่วไปของหมู่บ้านพื้นที่ศึกษา

2.1 หมู่บ้านที่มีเศรษฐกิจไม่ดี กรณีบ้านทุ่งหลวง

ได้เลือกบ้านทุ่งหลวง หมู่ 10 ตำบลห้วยดึกข์ อำเภอภูสิงห์ เป็นหมู่บ้านตัวแทนหมู่บ้านที่มีเศรษฐกิจไม่ดี โดยประชากรทั้งหมดในหมู่บ้านนับถือศาสนาพุทธ ใช้ภาษาลาวหรืออีสานและภาษาเขมรในการสื่อสารกัน หมู่บ้านสภาพพื้นที่ที่ติดได้เป็นพื้นที่ดอนและลาดเทไปทางทิศเหนือของหมู่บ้านซึ่งเป็นพื้นที่ราบลุ่ม พืชเศรษฐกิจที่สำคัญในชุมชนคือข้าว และมันสำปะหลัง ส่วนยางพาราที่ปลูกบริเวณหมู่บ้านส่วนใหญ่เป็นของคนนอกหมู่บ้าน การประกอบอาชีพของคนส่วนใหญ่ในหมู่บ้านส่วนใหญ่ทำเกษตรและรับจ้างทั้งในและนอกพื้นที่ โดยมีสัดส่วนผู้ประกอบอาชีพรับจ้างประมาณร้อยละ 60 เนื่องจากเกษตรกรมีพื้นที่ในการทำการเกษตรน้อยหรือไม่มีพื้นที่ทำการเกษตร ซึ่งสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดศรีสะเกษ (2555) รายงานว่าในปี 2554 ประชากรมีรายได้เฉลี่ย 36,369 บาท/คนปี

2.2 หมู่บ้านที่มีเศรษฐกิจค่อนข้างไม่ดี กรณีบ้านสำโรงเก่า

ได้เลือกบ้านสำโรงเก่าหมู่ 9 ตำบลบักดอง อำเภอขุนหาญ เป็นตัวแทนหมู่บ้านที่มีเศรษฐกิจค่อนข้างไม่ดีซึ่งประชากรทั้งหมดในหมู่บ้านนับถือศาสนาพุทธ ใช้ภาษาลาวหรืออีสานและภาษาเขมรในการสื่อสารกัน หมู่บ้านลักษณะพื้นที่เป็นที่ลุ่มสลับกับที่ดอน พืชเศรษฐกิจที่สำคัญของหมู่บ้าน คือ ข้าว มันสำปะหลัง พืชผัก และยางพารา บางพื้นที่ของหมู่บ้านสามารถสูบน้ำจากห้วยหนองเพื่อทำนาปรังหรือปลูกพืชผักในฤดูแล้งได้ คนในพื้นที่ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมและรับจ้างทั้งในและนอกพื้นที่ ซึ่งสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดศรีสะเกษ (2555) รายงานว่าในปี 2554 ประชากรมีรายได้เฉลี่ย 42,073 บาท/คนปี

2.3 หมู่บ้านที่มีเศรษฐกิจค่อนข้างดีกรณีบ้านหนองคู

ได้เลือกบ้านหนองคูหมู่ 5 ตำบลธาตุ อำเภอวังหิน เป็นหมู่บ้านตัวแทนหมู่บ้านที่มีเศรษฐกิจค่อนข้างดี โดยประชากรทั้งหมดในหมู่บ้านนับถือศาสนาพุทธ ใช้ภาษาลาวหรืออีสานในการสื่อสารกัน ในชุมชน สภาพพื้นที่เป็นที่ดอนในทางทิศเหนือลาดลงไปยังทิศใต้ซึ่งเป็นพื้นที่ราบลุ่มพื้นที่มีความอุดมสมบูรณ์มีความชุ่มชื้นจากแหล่งน้ำผิวดินซึ่งเป็นน้ำซับตลอดทั้งปีและใช้ในการทำการเกษตรช่วงฤดูแล้ง พืชเศรษฐกิจที่สำคัญในพื้นที่ คือ ข้าว พริก หอมแดง และพืชผักอื่นๆ โดยคนในพื้นที่ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลักและมีการประกอบอาชีพรับจ้างในภาคการเกษตรในพื้นที่เป็นอาชีพรองและมีชาวบ้านบางส่วนไปประกอบอาชีพอื่นหรือรับจ้างในกรุงเทพมหานครและบริเวณลพบุรี ซึ่งสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดศรีสะเกษ (2555) รายงานว่าในปี 2554 ประชากรมีรายได้เฉลี่ย 45,241 บาท/คนปี

2.4 หมู่บ้านที่มีเศรษฐกิจดีกรณี บ้านคอนกาม

ได้เลือกบ้านคอนกามหมู่ 8 ตำบลคอนกาม อำเภอขามเฒ่า เป็นหมู่บ้านตัวแทนหมู่บ้านที่มีเศรษฐกิจดีซึ่งประชากรทั้งหมดในหมู่บ้านนับถือศาสนาพุทธ ใช้ภาษาลาวหรืออีสานในการสื่อสารกัน ในชุมชน พื้นที่ของหมู่บ้านเป็นที่ราบลุ่มมีแหล่งน้ำผิวดินและน้ำบาดาลใช้ในการทำการเกษตรช่วงฤดูแล้ง พืชเศรษฐกิจที่สำคัญในชุมชนคือ ข้าว หอมแดงและพริกโดยประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลักและประกอบอาชีพรับจ้างในภาคเกษตรในพื้นที่เป็นอาชีพรองและรับจ้างหรือประกอบอาชีพอื่นบ้างแต่ไม่มากนักซึ่งสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดศรีสะเกษ (2555) รายงานว่าในปี 2554 ประชากรมีรายได้เฉลี่ย 50,042 บาท/คนปี

3. ประเภทของครัวเรือนเกษตรกร

จากการศึกษาทั้ง 4 หมู่บ้านข้างต้นสามารถจำแนกเพื่อสร้างข้อสรุปทั่วไป (generalized conclusion) ของครัวเรือนเกษตรกรตามลักษณะการประกอบอาชีพได้ 6 ประเภทคือ 1) ทำการเกษตรเพียงอย่างเดียว 2) ทำการเกษตรร่วมกับรับจ้างในภาคเกษตรในพื้นที่ 3) ทำการเกษตรร่วมกับรับจ้างนอกพื้นที่ 4) ทำการเกษตรร่วมกับรับจ้าง

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ทั้งในพื้นที่และนอกพื้นที่ 5) ทำการเกษตรร่วมกับประกอบอาชีพอื่นในพื้นที่ที่ไม่ใช่การรับจ้างและ 6) ทำการเกษตรร่วมกับประกอบอาชีพอื่นนอกพื้นที่ที่ไม่ใช่รับจ้าง

จากการศึกษาพบว่าการประกอบอาชีพของครัวเรือนเกษตรกรทั้ง 6 ประเภทมีในทั้ง 4 หมู่บ้านพื้นที่ศึกษาแต่มีสัดส่วนมากน้อยแตกต่างกันโดยครัวเรือนเกษตรกรประเภทที่ 1) และ 2) พบมากในหมู่บ้านที่มีเศรษฐกิจดี ส่วนครัวเรือนเกษตรกรประเภทที่ 3) ถึง 6) พบมากในหมู่บ้านที่มีเศรษฐกิจค่อนข้างดี ค่อนข้างไม่ดี และไม่ดีซึ่งเมื่อพิจารณาถึงแนวโน้มของครัวเรือนแต่ละประเภทพบว่าครัวเรือนเกษตรกรประเภทที่ 1) มีแนวโน้มที่ลดลงส่วนครัวเรือนประเภทที่ 2) ถึง 6) มีแนวโน้มที่เพิ่มขึ้นซึ่งประเภทครัวเรือนเกษตรกรข้างต้นนี้ได้นำมาใช้เป็นฐานในการคัดเลือกครัวเรือนและผู้ให้ข้อมูลเพื่อศึกษาแบบแผนของการเข้าสู่อาชีพเกษตรกรรมของเกษตรกร

4. แบบแผนฐานรากในการเข้าสู่อาชีพเกษตรกรรม

4.1 เส้นทางของแบบแผนฐานรากในการเข้าสู่อาชีพเกษตรกรรม

การศึกษานี้ได้ทำการ open coding และ axial coding ตามแนวทางของการศึกษาทฤษฎีฐานราก พบว่าแบบแผนฐานรากในการเข้าสู่อาชีพเกษตรกรรมประกอบด้วยดังนี้

1) เส้นทางของแบบแผนฐานรากในการเข้าสู่อาชีพเกษตรกรรมของเกษตรกรผู้ที่เป็นบุตรหลานเกษตรกรโดยกำเนิด

จากการศึกษาปรากฏการณ์ของการเข้าสู่อาชีพเกษตรกรรมพบว่าหลังจบการศึกษาแล้วบุคคลทั้ง 2 กลุ่มคือผู้ที่เป็นเกษตรกรอยู่แล้วและผู้ที่เป็นบุตรหลานเกษตรกรโดยกำเนิดที่ยังไม่เป็นเกษตรกรเต็มตัว จากการศึกษพบว่าเส้นทางของแบบแผนฐานรากในการเข้าสู่อาชีพเกษตรกรรมไปในแนวเดียวกันซึ่งสามารถจำแนกได้ 4 ลักษณะย่อยดังนี้

(1) การเข้าสู่การประกอบอาชีพเกษตรกรรมโดยตรง

การมีความจำเป็นด้านแรงงานทำการเกษตรในการสร้างรายได้ให้กับครัวเรือน เมื่อบุตรหลานเกษตรกรจบการศึกษาแล้วได้เข้าทำการเกษตรกับครอบครัวซึ่งพ่อแม่มีอาชีพเกษตรกรรมอยู่แล้ว โดยการเข้าสู่การเป็นเกษตรกรโดยตรงนี้ส่วนใหญ่เป็นผู้ที่จบการศึกษาระดับมัธยม โดยเฉพาะในหมู่บ้านที่มีเศรษฐกิจค่อนข้างไม่ดี ค่อนข้างดี และดีตามลำดับและมีแนวโน้มการเข้าสู่อาชีพเกษตรกรรมหลังจบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาสูงขึ้นส่วนในหมู่บ้านที่มีเศรษฐกิจไม่ดีพบว่าทั้งผู้ที่จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาหรือระดับสูงกว่ามัธยมศึกษาแล้วมาเป็นเกษตรกรโดยตรงมีจำนวนน้อยมากและมีแนวโน้มการเข้าสู่อาชีพเกษตรกรรมลดลง ทั้งนี้เนื่องจากครัวเรือนเกษตรกรมีข้อจำกัดด้านที่ดินทำกินทางการเกษตรซึ่งมีน้อย

(2) การไปประกอบอาชีพอื่นโดยสิ้นเชิง

การมีที่ดินทำกินไม่เพียงพอกับการทำการเกษตร หรือการมีแรงงานเหลือจากการทำการเกษตรในครัวเรือนและเห็นว่ารายได้จากการประกอบอาชีพอื่นดีกว่าหรือมั่นคงกว่า ทำให้บุคคลเหล่านี้ไปประกอบอาชีพอื่นโดยสิ้นเชิง บางกรณีที่มีที่ดินเพียงเล็กน้อยได้ให้ญาติพี่น้องใช้ที่ดินของตนทำการเกษตร ส่วนตนเองหันไปประกอบอาชีพอื่นซึ่งเห็นว่ามีรายได้หรือความมั่นคงทางอาชีพมากกว่าการทำการเกษตร โดยบุตรหลานเกษตรกรผู้ที่จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาหรือจบสูงกว่ามัธยมศึกษาแล้วไปประกอบอาชีพอื่นโดยสิ้นเชิงในหมู่บ้านที่มีเศรษฐกิจค่อนข้างไม่ดี ค่อนข้างดีและดีมีจำนวนน้อยมากและมีแนวโน้มคงตัวถึงเพิ่มขึ้นเล็กน้อย ส่วนสำหรับในหมู่บ้านที่มีเศรษฐกิจไม่ดีมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นไม่มากนัก

(3) การไปประกอบอาชีพอื่นแล้วกลับมาประกอบอาชีพเกษตรกรรม

สำหรับครัวเรือนที่มีแรงงานเหลือในการทำการเกษตรของครัวเรือนหรือการมีรายได้จากการทำการเกษตรน้อย บุตรหลานเกษตรกรมักไปประกอบอาชีพอื่นโดยเฉพาะการไปรับจ้างในตัวเมืองเพื่อหารายได้ และหลังจากบุคคลเหล่านี้แต่งงาน หรือมีอายุมากขึ้น หรือมีเงินทุนในการทำการเกษตรมากขึ้น บุคคลเหล่านี้ได้กลับภูมิลำเนาเดิมเพื่อ

ทำการเกษตรซึ่งผู้ไปประกอบอาชีพอื่นแล้วกลับมาทำการเกษตรนี้พบในหมู่บ้านที่มีเศรษฐกิจค่อนข้างไม่ดี ค่อนข้างดี และดีโดยผู้ที่จบการศึกษาภาคบังคับที่ไปประกอบอาชีพอื่นแล้วกลับมาทำการเกษตรมีสัดส่วนน้อยมาก เมื่อเทียบกับผู้ที่จบการศึกษาสูงกว่าภาคบังคับ ทั้งนี้เนื่องจากบุคคลกลุ่มนี้ส่วนใหญ่ได้เข้าสู่การเป็นประกอบอาชีพ เกษตรโดยตรงหลังสำเร็จการศึกษาภาคบังคับแล้วส่วนผู้จบศึกษาระดับสูงกว่าภาคบังคับที่ไปประกอบอาชีพอื่นแล้ว กลับมาเป็นทำการเกษตรพบว่ามีแนวโน้มสูงขึ้นยกเว้นในหมู่บ้านที่เศรษฐกิจไม่ดีที่พบว่าทั้งผู้จบการศึกษาภาคบังคับ และผู้จบศึกษาสูงกว่าภาคบังคับที่ไปประกอบอาชีพอื่นแล้วกลับมาเป็นทำการเกษตรมีจำนวนน้อยมาก และมีแนวโน้มกลับมาเป็นทำการเกษตรลดลง ทั้งนี้เนื่องจากมีข้อจำกัดด้านที่ดินทำกินทางการเกษตรซึ่งมีน้อย

(4) การประกอบอาชีพเกษตรกรรมควบคู่กับอาชีพอื่น

จากการศึกษาพบว่า ทั้งผู้ที่เป็นเกษตรกรอยู่แล้ว และบุตรหลานเกษตรกรที่ยังไม่เป็นเกษตรกรเต็มตัว บุคคลเหล่านี้เมื่อมีแรงจูงใจจากการทำการเกษตร หรือการมีเวลาว่างจากการประกอบอาชีพอื่นบุคคลเหล่านี้ถึงแม้มีที่ดิน ในการทำการเกษตรอยู่แล้วแต่ส่วนหนึ่งมักประกอบอาชีพทั้งในและนอกภาคเกษตรควบคู่กันไปเพื่อสร้างรายได้ ซึ่ง โดยส่วนใหญ่เป็นผู้จบการศึกษาภาคบังคับ อย่างไรก็ตามผู้ที่จบการศึกษาภาคบังคับและจบการศึกษาสูงกว่าภาค บังคับมีแนวโน้มในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมควบคู่กับอาชีพอื่นมากขึ้น ยกเว้น ผู้ที่จบการศึกษาภาคบังคับใน หมู่บ้านที่มีเศรษฐกิจไม่ดีเท่านั้นที่มีแนวโน้มลดลง ทั้งนี้เนื่องจากมีข้อจำกัดด้านที่ดินทำกินทางการเกษตรซึ่งมีน้อย

2) เส้นทางการประกอบอาชีพเกษตรกรรมของเกษตรกรผู้ไม่ได้เป็นบุตรหลานเกษตรกร โดยกำเนิด

บุคคลที่ไม่ได้เป็นบุตรหลานเกษตรกรมาก่อนแต่มาประกอบอาชีพเกษตรกรรม จากการศึกษพบว่า สามารถ จำแนกเส้นทางการประกอบอาชีพเกษตรกรรมได้ 3 ลักษณะย่อยคือ (1) มีความประสงค์หันเข้าสู่ การประกอบอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งพบว่าส่วนใหญ่บุคคลเหล่านี้เป็นผู้ที่มีเงินทุนเพียงพอในการทำการเกษตรและ เห็นว่าการทำการเกษตรสามารถสร้างรายได้ให้กับครอบครัวอีกทางหนึ่งจึงตัดสินใจมาทำการเกษตร ซึ่งจากการศึกษา พบว่าบุคคลกลุ่มนี้ส่วนใหญ่เป็นคนต่างถิ่นมาซื้อที่ดินทำการเกษตร เช่น การทำสวนยางพารา เป็นต้น (2) ไม่ได้เป็น บุตรหลานเกษตรกรโดยกำเนิดแต่งงานกับสมาชิกครัวเรือนเกษตรกรแล้วหันเข้าสู่การประกอบอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งการที่บุคคลเหล่านี้เข้าสู่อาชีพเกษตรกรรมเพราะมาจากความจำเป็นหรือเหตุผลทางครอบครัวซึ่งไม่เคยทำการ เกษตรมาก่อน และนอกจากนี้ยังพบว่า (3) บุคคลเหล่านี้มีการประกอบอาชีพเกษตรกรรมควบคู่กับอาชีพอื่นเช่นเดียวกับ เกษตรกรที่เป็นบุตรหลานเกษตรกรโดยกำเนิด โดยบุคคลเหล่านี้เมื่อมีแรงจูงใจว่างจากการทำการเกษตร หรือการ มีเวลาว่างจากการประกอบอาชีพอื่น บุคคลเหล่านี้ถึงแม้มีที่ดินในการทำการเกษตรอยู่แล้วแต่ส่วนหนึ่งมักประกอบ อาชีพทั้งในและนอกภาคเกษตรควบคู่กันไปเพื่อสร้างรายได้เช่นเดียวกับเกษตรกรที่เป็นบุตรหลานเกษตรกรโดยกำเนิด

จากการศึกษาในพื้นที่ศึกษาทั้ง 4 หมู่บ้าน พบว่า ถึงแม้ได้มีผู้ที่เข้าสู่อาชีพเกษตรกรรมที่ไม่ได้เป็นบุตรหลาน เกษตรกรโดยกำเนิดนี้จำนวนน้อยไม่ถึงร้อยละ 5 แต่ได้แสดงให้เห็นว่าเกษตรกรในหมู่บ้านได้ขายที่ดินทำการเกษตร ให้กับผู้ที่ไม่ได้เป็นบุตรหลานเกษตรกรมาก่อนและบุคคลเหล่านี้ได้หันมาทำการเกษตร อันเป็นผลให้จำนวนที่ดินทำการ เกษตรต่อครัวเรือนเกษตรกรในชุมชนลดลง กอปรกับประชากรมีแนวโน้มมากขึ้นยิ่งทำให้จำนวนที่ดินทางการเกษตร ต่อครัวเรือนเกษตรกรลดน้อยลงอีกทางหนึ่งด้วย ซึ่งจากการศึกษาพบว่าในพื้นที่ศึกษาทั้ง 4 หมู่บ้าน เกษตรกรหรือ บุตรหลานเกษตรกรที่ได้รับมรดกที่ดินทางการเกษตรจำนวนน้อยไร้ทำให้ไม่คุ้มทุนกับการทำการเกษตร เมื่อเปรียบ เทียบกับการประกอบอาชีพอื่น บุคคลเหล่านี้จึงขายที่ดินดังกล่าวให้กับบุคคลอื่นทั้งที่ขายให้กับญาติพี่น้องหรือผู้ที่เป็น บุตรหลานเกษตรกรด้วยกันและบุคคลอื่นที่ไม่ใช่บุตรหลานเกษตรกรด้วย แล้วหันไปประกอบอาชีพอื่น

4.2 สมการของแบบแผนฐานรากในการเข้าสู่อาชีพเกษตรกรรม

จากการศึกษาปรากฏการณ์ฐานรากข้างต้น สามารถเชื่อมโยงและอธิบายความสัมพันธ์ด้วยการ selective coding ตามแนวทางของการศึกษาทฤษฎีฐานรากโดยใช้ Venndiagram ช่วยในการจัดรูป (formulation) เพื่อนำเสนอ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สมการรวมของแบบแผนฐานรากในการเข้าสู่อาชีพเกษตรกรรมของเกษตรกรได้ดังนี้

1) แบบแผนฐานรากในการเข้าสู่อาชีพของเกษตรกรที่เป็นบุตรหลานเกษตรกรโดยกำเนิด สามารถเสนอเป็นสมการได้ คือ $X = A + C + (A \cap B) + (B \cap C) - B$ โดย X คือ แบบแผนฐานรากในการเข้าสู่อาชีพเกษตรกรรมของเกษตรกรที่เป็นบุตรหลานเกษตรกรโดยกำเนิด A คือ การเข้าสู่การประกอบอาชีพเกษตรกรรมโดยตรง B คือ การไปประกอบอาชีพอื่นโดยสิ้นเชิงและ C คือ การไปประกอบอาชีพอื่นแล้วกลับมาประกอบอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งในกรณีนี้ส่วนที่คาบเกี่ยวกัน (intersect) คือ การประกอบอาชีพเกษตรกรรมควบคู่กับอาชีพอื่น (Figure 1 a.)

2) แบบแผนฐานรากในการเข้าสู่อาชีพของเกษตรกรผู้ที่มีได้เป็นบุตรหลานเกษตรกรโดยกำเนิด สามารถเสนอเป็นสมการได้ คือ $Y = (F - G) + (G - F) + (F \cap G)$ โดย Y คือ แบบแผนฐานรากในการเข้าสู่อาชีพเกษตรกรรมของเกษตรกรผู้ที่ไม่ได้เป็นบุตรหลานเกษตรกรโดยกำเนิดที่เข้าสู่อาชีพเกษตรกรรม F คือ การประสงค์และเข้าสู่การประกอบอาชีพเกษตรกรรม และ G คือ การได้แต่งงานกับสมาชิกของครัวเรือนเกษตรกรแล้วเข้าสู่การประกอบอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งในกรณีนี้ส่วนที่คาบเกี่ยวกัน คือ การประกอบอาชีพเกษตรกรรมควบคู่กับอาชีพอื่น (Figure 1 b.)

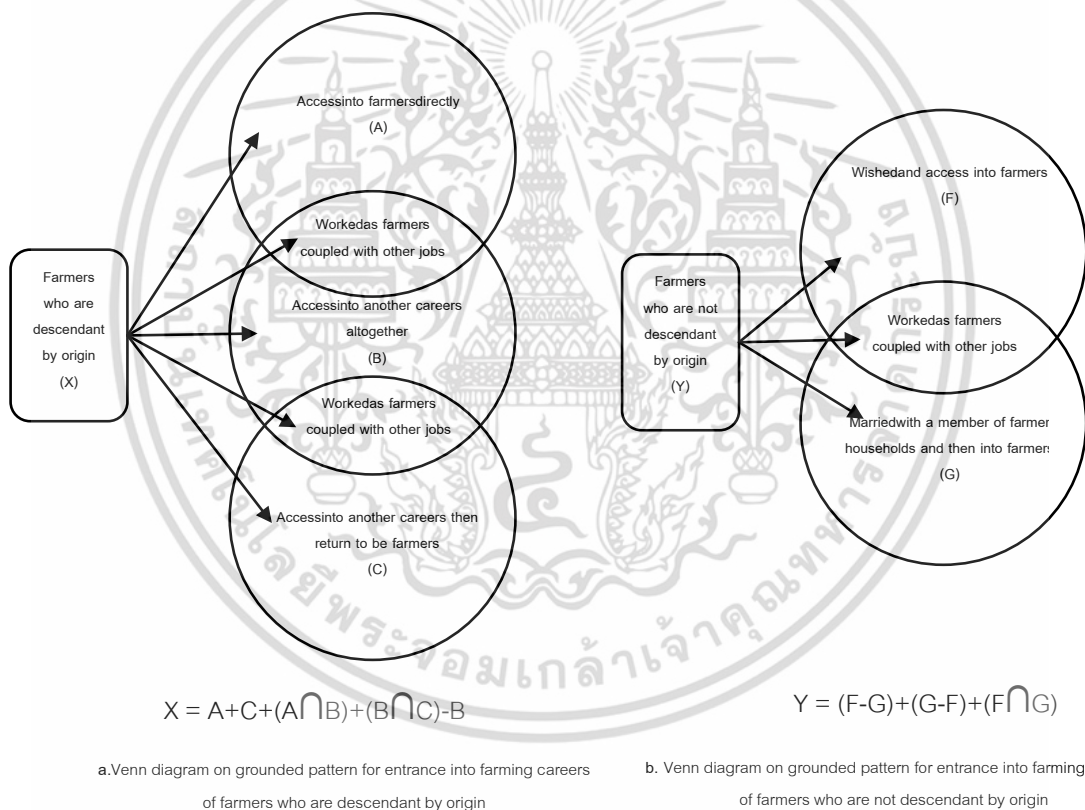

Figure 1 Venn diagram on grounded pattern for entrance into farming careers

จากผลของการศึกษาแบบแผนฐานรากในการเข้าสู่อาชีพเกษตรกรรมครั้งนี้ ชี้ให้เห็นว่า สมาชิกครัวเรือนเกษตรกรมิได้ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเพียงอย่างเดียวเท่านั้น โดยมี การประกอบอาชีพทั้งในภาคเกษตรและนอกภาคเกษตร ซึ่งสอดคล้องกับรายงานของ Charoenwatana (1984) และ วิริยะ (2531, 2552) ที่รายงานในทำนองเดียวกันว่า เกษตรกรต้องดำรงชีวิตเพื่อความอยู่รอดซึ่งมีปัจจัยหลายอย่างเข้ามาเกี่ยวข้องทั้งทางกายภาพ ชีวภาพ

เศรษฐกิจ และสังคม โดยปัจจัยเหล่านี้มีความแปรปรวนและมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตและวิถีการผลิตของเกษตรกร ทำให้เกษตรกรต้องบริหารจัดการหรือปรับตัวให้เข้ากับสภาพความแปรปรวนของปัจจัยต่างๆ ดังกล่าวโดยทำหลายๆ กิจกรรมหรือหลายอาชีพเพื่อความอยู่รอดทั้งในและนอกภาคเกษตร โดย Charoenwatana (1984) เรียกสิ่งดังกล่าวนี้ว่า โลกของเกษตรกร ส่วน วิริยะ (2531, 2552) เรียกว่า ระบบการทำมาหากิน (livelihood systems)

จากการศึกษาข้างต้นชี้ให้เห็นว่า การประกอบอาชีพเกษตรกรถือเป็นตัวเลือกในอันดับแรกของเกษตรกรหรือบุตรหลานเกษตรกรแต่หากได้รับการศึกษาที่สูงขึ้นหรือมีข้อจำกัดในการทำการเกษตรจะทำให้เกษตรกรหันเหออกนอกภาคเกษตรมีมากขึ้น ซึ่งผลการศึกษานี้เป็นไปในแนวเดียวกันกับรายงานของ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (2554) ที่รายงานว่า ปัจจุบันเกษตรกรมีอายุเฉลี่ยมากกว่า 50 ปีในขณะที่บุตรหลานเกษตรกรหรือคนรุ่นใหม่ไม่เลือกประกอบอาชีพเกษตรกร อีกทั้งผลการศึกษานี้ยังสอดคล้องกับรายงานของ ปณิตา และคณะ (2554) ที่รายงานว่า ปัญหาการขาดแคลนผู้สืบทอดอาชีพเกษตรกรเป็นเรื่องที่หลายๆ หน่วยงานจะต้องให้ความสำคัญและหาวิธีแก้ไขอย่างเร่งด่วน ซึ่งปัจจัยที่ส่งผลทำให้คนรุ่นใหม่ไม่อยากประกอบอาชีพเกษตรกรนั้นมีทั้งปัจจัยภายในซึ่งหมายถึง ผู้ปกครองที่เป็นเกษตรกรเองที่ต้องการให้บุตรหลานของตนได้มีหน้าที่การงานที่ดี อยากรู้ให้บุตรหลานประกอบอาชีพอื่นที่ไม่ใช่อาชีพเกษตรกรเพราะเห็นว่า เป็นงานหนัก รายได้ต่ำ ไม่มีเกียรติ จึงผลักดันให้ลูกหลานเข้าไปเรียนหนังสือในเมือง และมีปัจจัยภายนอกซึ่งได้แก่ ระบบการศึกษาที่มีหลักสูตรและสาขาวิชา ที่ดึงให้เด็กและเยาวชนเข้าสู่อาชีพอื่นๆ ความเจริญภาคอุตสาหกรรมที่ตั้งเอาแรงงานภาคเกษตรสู่ภาคอุตสาหกรรมและบริการ รวมทั้งสังคมเมืองที่ปลูกฝังค่านิยมสมัยใหม่ที่ชักจูงให้คนรุ่นใหม่หลุดออกไปจากภาคเกษตร

สรุปผลการวิจัย

จากประเด็นที่ว่า แบบแผนการเข้าสู่อาชีพเกษตรกรของเกษตรกรเป็นอย่างไร ซึ่งเป็นโจทย์ในการวิจัยครั้งนี้ ค้นพบว่า แบบแผนฐานรากที่เป็นเส้นทางในการเข้าสู่อาชีพเกษตรกร ได้แก่ (1) แบบแผนฯ ของเกษตรกรที่เป็นบุตรหลานเกษตรกรโดยกำเนิด (X) ได้แก่ เข้าสู่การประกอบอาชีพเกษตรกรโดยตรง (A) ไปประกอบอาชีพอื่นโดยสิ้นเชิง (B) ไปประกอบอาชีพอื่นแล้วกลับมาประกอบอาชีพเกษตรกร (C) และประกอบอาชีพเกษตรกรควบคู่กับอาชีพอื่น (2) แบบแผนฯ ของเกษตรกรที่ไม่ได้เป็นบุตรหลานเกษตรกรโดยกำเนิดที่เข้าสู่อาชีพเกษตรกร (Y) ได้แก่ ประสงค์และเข้าสู่การประกอบอาชีพเกษตรกร (F) แต่งงานกับสมาชิกของครัวเรือนเกษตรกรแล้วเข้าสู่การประกอบอาชีพเกษตรกร (G) และพบว่าเกษตรกรที่ไม่ได้เป็นบุตรหลานเกษตรกรโดยกำเนิดนี้มีการประกอบอาชีพเกษตรกรควบคู่กับอาชีพอื่นจากแผนฐานรากที่เป็นเส้นทางฯ ข้างต้นสามารถเสนอเป็นสมการของแบบแผนฐานรากในการเข้าสู่อาชีพเกษตรกรของเกษตรกรผู้ที่เป็นบุตรหลานเกษตรกรโดยกำเนิดได้คือ $X = A + C + (A \cap B) + (B \cap C) - B$ และสมการของแบบแผนฐานรากในการเข้าสู่อาชีพเกษตรกรของเกษตรกรผู้ที่เป็นบุตรหลานเกษตรกรโดยกำเนิด ได้คือ $Y = (F - G) + (G - F) + (F \cap G)$ ดังนั้นประเด็นพิจารณาเชิงนโยบายในการส่งเสริมอาชีพเกษตรกรควรมีการส่งเสริมการประกอบอาชีพทั้งในภาคการเกษตรและนอกภาคการเกษตรควบคู่กับอาชีพอื่นหรือใช้เวลาบางฤดูกาลทำการเกษตรด้วย อนึ่ง หากนำข้อค้นพบจากการศึกษานี้ไปศึกษาต่อยอดในเชิงปฏิสัมพันธ์หรือเชิงประยุกต์ในพื้นที่เป้าหมายก่อนมีการดำเนินโครงการส่งเสริมอาชีพเกษตรกรในพื้นที่ ก็จะเป็นการเอื้อให้การดำเนินการดังกล่าวสอดคล้องกับสภาพพื้นที่ได้มากยิ่งขึ้น

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบผู้รู้และคุณเกษตรกรที่ให้ข้อมูลอันเป็นประโยชน์ในการวิจัยนี้ ขอขอบคุณกองทุนวิจัยคณะเกษตรศาสตร์มหาวิทยาลัยขอนแก่นที่สนับสนุนงบประมาณในการวิจัยนี้

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

เอกสารอ้างอิง

- ชายโพธิ์สิตา. 2556. ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- นภาพกรณ์ หะวานนท์. 2539. ทฤษฎีฐานราก: ทางเลือกในการสร้างองค์ความรู้. หน้า 97-108. ใน: นภาพกรณ์ หะวานนท์ (บรรณาธิการ). พัฒนศึกษาศาสตร์: ศาสตร์แห่งการเรียนรู้และถ่ายทอดการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ปณิตา สาธุธรรม จิราวรรณ วงศ์ปัญญา นิรมล แก้วกัลยา และ สมร ใสสีภา. 2554. การศึกษารูปแบบการพัฒนาทายาทเกษตรในเขตปฏิรูปที่ดินขององค์กรชุมชนและเครือข่ายเพื่อการวางแผนพัฒนาภายใต้กรอบความร่วมมือกับองค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ. สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ส.ป.ก.) กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.
- ยศบริสุทธิ. 2551. แนวทางเชิงระบบสำหรับการวิเคราะห์ระบบเกษตรเพื่อการพัฒนา. เกษตร 36: 352-367.
- วิริยะ ลิ้มปิ่นนธ์. 2531. แนวคิดเกี่ยวกับวิธีการวิเคราะห์พื้นที่ ชุมชนและครัวเรือน. หน้า 54-71. ใน: รายงานการสัมมนากระบวนการทำฟาร์มครั้งที่ 5. วันที่ 4-7 เมษายน 2531 ณ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กรุงเทพมหานคร.
- วิริยะ ลิ้มปิ่นนธ์. 2552. การวิจัยระบบการทำฟาร์ม. หน่วยที่ 7. ใน: การวิจัยเพื่อการพัฒนาการส่งเสริมการเกษตร. (พิมพ์ครั้งที่ 6). นนทบุรี: สาขาวิชาเกษตรศาสตร์และสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดศรีสะเกษ. 2555. ข้อมูลจปฐ. ปี 2554. จังหวัดศรีสะเกษ. สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดศรีสะเกษกรมการพัฒนาชุมชนกระทรวงมหาดไทย.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. 2554. สถิติพื้นฐานที่เป็นอนุกรมเวลาสำนักงานสถิติแห่งชาติ. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร.
- สุจินต์ สิมารักษ์ และ สุเกสินี สุภธีระ. 2530. การประเมินสภาวะชนบทแบบเร่งด่วน. ขอนแก่น: กลุ่มวิจัยระบบการทำฟาร์ม มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- Charmaz, Kathy. 2006. Constructing Grounded Theory: A Practical Guide through Qualitative Analysis. London: Sage Publications, Inc.
- Charoenwatana, Terd. 1984. The rainfed farming system research in northeast Thailand: A ten-year experiences. A paper presented at Farming Systems Research Symposium, October 7-10, 1994 at Kansas State University.
- Glaser, Barney G. and Anselm L. Strauss. 1967. The Discovery of Grounded Theory: Strategies for Qualitative Research. Chicago: Aldine.
- Strauss, Anselm L. and Juliet M. Corbin. 1998. Basics of Qualitative Research: Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory. (2nd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage Publications, Inc.